

صوفیانِ خلیج فارس

نقش فرقه‌های مرشدیه، دانیالی و نجمیه
در تحولات اجتماعی-فرهنگی خلیج فارس از قرن ۱۱-۵ قمری

راضیه صادقی

頤頤

صادقی، راضیه، ۱۳۶۵ -
 صوفیان خلیج فارس: نقش فرقه‌های مرشدیه
 دلیلی و نجمیه در تحولات اجتماعی- فرهنگی خلیج
 فارس از قرن ۱۱ - ۵ قمری/ راضیه صادقی
 تهران: سفر اردیبهشت، ۱۴۰۰.
 ۱۶۰ ص: ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م
 انتشارات سفر اردیبهشت، ۱ - ۹۵۸.
 ۲- ۹۷۳-۳۱۳-۶۰۰-۹۷۸: ۵۰۰۰۰۰ ریال
 فیبا
 وضعیت فهرست نویسی
 یادداشت
 یادداشت
 عنوان دیگر
 موضوع
 کتابنامه: ص. [۱۴۷] - ۱۵۱؛ همچنین به صورت
 زیرنویس
 نمونه
 نقش فرقه‌های مرشدیه دلیلی و نجمیه در تحولات اجتماعی-
 فرهنگی خلیج فارس از قرن ۱۱ - ۵ قمری
 تصوف - خلیج فارس - منطقه - فرقه‌ها - تاریخ - قرن ۵ - ۱۱ ق
 *Sufism, Sects of - Persian Gulf Region - History - 11-
 17 centuries
 تصوف - خلیج فارس - منطقه - تاریخ - قرن ۵ - ۱۱ ق
 Sufism - Persian Gulf Region - History - 11-17 centuries
 مرشدیه Morshediyeh
 BP۲۷۷
 ۲۹۷/۸۹
 ۸۷۸۱۰۵۲
 فیبا
 رده بندی کنگره
 رده بندی دیویی
 شماره کتابشناسی ملی
 اطلاعات رکورد کتابشناسی

صوفیانِ خلیجِ فارس

نقش فرقه‌های مرشدیه، دانیالی و نجمیه در تحولات
اجتماعی- فرهنگی خلیج فارس از قرن ۱۱-۵ قمری

راضیه صادقی

صوفیانِ خلیج فارس

نقش فرقه‌های مرشدیه، دانیالی و نجمیه در تحولات
اجتماعی - فرهنگی خلیج فارس از قرن ۱۱ - ۵ قمری

راضیه صادقی

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۱۳-۹۷۳-۲

طراحی جلد، صفحه آرایی: واحد آماده‌سازی و نشر سفیر اردهال

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: واحد تولید نشر سفیر اردهال

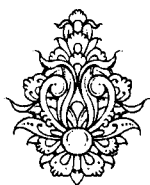
قیمت: ۵۰۰۰۰۰ ریال	نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۰
شماره نشر: ۱-۹۵۸	شمارگان: ۲۲۰ نسخه
نشانی دفتر: تهران، خیابان مفتاح، خیابان سپهر، رو به روی بانک ملی ایران، ساختمان ۱۱۸، واحد ۴	
کد پستی: ۱۵۸۱۸-۷۴۷۱۵	تلفن مرکز پخش: ۸۸۳۱۳۸۹۸-۸۸۳۱۹۳۴۲
mail:safirardehal@yahoo.com	www.safirardehal.ir

© حق چاپ: ۱۴۰۰

همه حقوق محفوظ است. هرگونه نسخه‌برداری، اعم از زیراکس و دیجیتالی، غیرمجاز است. نقیاس کلی و جزئی از مجاز نیست. در نقد و بررسی، و نقیاس در گیمه در مستندنویسی، و مانند آنها، بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

تقدیم به

مقدس‌ترین واژه‌ها در لغت‌نامه دلم، مادر مهربانم که
زندگی‌ام را مدیون مهر و عطوفت آن می‌دانم؛ پدرم که
همواره در سایه‌سار حمایتش، جرئت چشم دوختن به
افق‌های دور را یافته‌ام؛ و همسر عزیزم که یاور و پشتیبان
مطمئن زندگی‌ام است.

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱۱
درآمد.....	۱۳
در باب مآخذ.....	۱۵
فصل اول: طریقت مرشدیه و جایگاه آن در تحولات اجتماعی و فرهنگی خلیج فارس ..	۲۳
مقدمه‌ای درباره تحولات اجتماعی خلیج فارس در قرون نخستین اسلامی.....	۲۵
مهاجرت قبایل عرب در پس کرانه‌های ایالت فارس	۲۷
سیف بنی عماره.....	۲۸
سیف بنی صفار.....	۲۹
سیف ابی زهیر.....	۲۹
سیف آل مظفر.....	۲۹
رشد رونق بصره و سیراف.....	۳۱
رونق شیراز و کازرون و افول اصطخر و شاهپور.....	۳۳
جایگاه طریقت‌های متصوفه در ایالت فارس در قرون نخستین اسلامی.....	۳۶
شیخ ابواسحاق کازرونی رهبر طریقت مرشدیه.....	۳۹
طریقت مرشدیه و تحولات اجتماعی و فرهنگی در پس کرانه‌های خلیج فارس	۴۱
معرفی برخی از شاگردان مرشدی.....	۴۴
شیخ ابراهیم علی بن یوسف فیروزآبادی.....	۴۴

- ابوالفتح عبدالسلام بن احمد بن محمد بن شیخ الشیوخ بیضایی ۴۵
- ابونصر محمد بن یحیی الشافعی شیرازی ۴۵
- مولانا جمال الدین استاجی (تاج الدین بخاری) ۴۵
- سعدالدین ابی منصور محمد بن المظفر شیرازی الباغنوی ۴۵
- رکن الدین خنجی ۴۶
- شیخ ابوعلی دقاق ۴۶
- روزبهان بقلی ۴۶
- عفیف الدین بن سعیدالدین بلیانی ۴۶
- حاجی ناصرالدین عمر مرشدی ۴۷
- شیخ ابواسحاق جمال الدین و شیخ ابوسعید سعیدالدین محمد مرشدی
- کازرونی ۴۸
- شیخ ابواسحق مرشدی ۴۸
- رابطه طریقت مرشدیه با حکام سیاسی ۴۸
- گسترش مرشدیه در مسیرهای دریایی خلیج فارس به شرق (۱۰-۷ق) ۵۲
- خانقاه‌های مرشدیه در مسیرهای دریایی چین و هند ۵۶
- فصل دوم: طریقت دانیالی و جایگاه آن در تحولات اجتماعی و فرهنگی خلیج فارس ... ۶۳**
- مقدمه ۶۵
- خنج و شیخ رکن الدین دانیال رهبر طریقت دانیالی ۶۶
- معرفی برخی از مشایخ طریقت دانیالی ۶۹
- رابطه طریقت دانیالی با ملوک هرموز و امرای کیش ۷۲
- فصل سوم: طریقت نجمیه و جایگاه آن در تحولات اجتماعی و فرهنگی خلیج فارس .. ۸۵**
- شیخ محمد ابی نجم رهبر طریقت نجمیه ۸۷
- معرفی برخی از شاگردان و مریدان ابی نجمی ۹۱
- رابطه طریقت ابونجمی با حکام سیاسی و ملوک لارستان ۹۹
- دانیالی و ابی نجمی‌ها در خنج و چگونگی افول دانیالی‌ها ۱۰۵
- فصل چهارم: مسیرهای تجاری فارس و پیوند آن با رشد و افول طریقت‌ها ... ۱۱۱**

۱۱۳	مرشدیه و تحولات اجتماعی و سیاسی ایالت فارس
۱۱۷	خانقاه‌های مرشدیه در مسیرهای تجاری پس کرانه‌ای ایالت فارس
۱۱۷	(داراب) رباط قاضی عبداللّه مهدی
۱۱۸	(جویم) خانقاه شیخ ابوالقاسم جویمی
۱۱۸	(جویم) خانقاه شیخ ابوالغنائیم جویمی
۱۱۹	(بلغان) رباط ابومسلم بلغانی
۱۱۹	(جویم، بیشاپور) خانقاه شیخ ابومحمد جویمی
۱۲۴	خنج و دانیالی و ابونجمی
۱۲۸	قطب آباد و قطبیه
۱۳۵	ضمایم
۱۴۷	منابع و مآخذ
۱۵۳	نمایه

مقدمه

اهمیت جایگاه خلیج فارس در مسایل اقتصادی و سیاسی منطقه بر هیچ کس پوشیده نیست از این رو بخش عمده تحقیقات متوجه مسایل سیاسی و اقتصادی پیرامون خلیج فارس شده و در مورد تحولات فرهنگی این ناحیه آنچنان که باید و شاید پژوهشی به انجام نرسیده است و از این رو به نظر می رسد تمرکز بر موضوعاتی که تحول فرهنگی را مورد توجه قرار می دهد می تواند در اولویت قرار گیرد، با این اهمیت بوده که در این کتاب موضوعی فرهنگی مد نظر قرار گرفته است، و چه بسا پژوهش های صورت گرفته نیز بیشتر بر موضوع «طریقت های صوفیه» و نقش آنان در تحولات سیاسی منطقه مورد توجه قرار گرفته است، اما در حوزه مطالعات فرهنگی و اجتماعی و از این میان حضور طریقت های متصوفه و جایگاه آنان در تحولات فرهنگی و اجتماعی خلیج فارس از جمله مسایل کمتر شناخته شده ای است که نیازمند تحقیقات جامع و توجه به این حوزه از مطالعات خلیج فارس می باشد.

فرقه های متصوفه در منطقه خلیج فارس حضوری طولانی داشته اند، و در بسیاری از تحولات سیاسی و اجتماعی عصر خود منشأ اقداماتی بودند، و با دقت بیشتر می توان دریافت که این گروه های مقتدر اجتماعی نقشی موثر در تحولات اقتصادی خلیج فارس و بنادر حوزه دریایی اقیانوس هند تا دریای شرقی چین بوده اند؛ بنابراین مطالعه و تحقیق پیرامون حضور این فرقه ها و معرفی آن ها، از جمله ضرورت های تحقیقی محسوب می شود.

از آنجایی که هریک از این سه طریقت به دلیل اهمیت و نقشی مهم که در بستر تحولات خلیج فارس داشته‌اند و نظر به اینکه در کتاب پیش رو فاصله زمانی گسترده‌ای مد نظر قرار داشته، به معرفی سه طریقت مهم در منطقه خلیج فارس پرداخته شده است؛ و اگر راهنمایی‌های سودمند استاد بزرگوارم دکتر محمدباقر وثوقی برای نگارش این کتاب و همچنین در اختیار دادن منابع اصلی و مهم این پژوهش از جمله تذکرة‌های خطی ابونجمی و تحفة الراغبین به اینجانب نبود، این مهم هرگز به پایان نمی‌رسید، و به مراتب از جناب آقای مهندس حسین عابدینی، مدیر انتشارات سفیر اردهال برای چاپ و نشر این کتاب و جناب آقای مجتبی مقدسی (ویراستار) و سایر همکاران از جمله خانم مریم صدیقی (صفحه‌بندی) و آقای علی مالکی (طراح جلد) برای آماده‌سازی مقدمات کتاب مزبور کمال تشکر و سپاس دارم.

درآمد

در مطالعات تاریخ خلیج فارس، بررسی تحولات اجتماعی و فرهنگی این منطقه از اهمیت بالایی برخوردار است. در این میان حضور پرنقش فرقه‌های متصوفه از نظر اجتماعی و فرهنگی و مذهبی بر اهمیت و ارزش آن در طول تاریخ افزوده است. در نیمه دوم قرن سوم هجری با تأسیس حکومت آل بویه در شیراز و باتوجه به اقدامات ویژه عضدالدوله در برقراری امنیت نسبی در طی مسیرهای تجاری، شیراز و کازرون به مرکز فعالیت طریقت‌های صوفیانه از جمله فرقه مرشدیه تحت رهبری شیخ ابواسحاق کازرونی بدل شد. مریدان وی توانستند از موقعیت و جایگاهی ویژه در ایران و در مسیرهای تجاری دریایی بخصوص هند و چین برخوردار شوند.

از قرن هفتم هجری به بعد نیز شهر خنج که در جنوب ایالت فارس قرار دارد، به عنوان یکی از پایگاه‌های مهم فکری و معرفتی شاهد حضور گسترده دو طریقت مهم دانیالی به رهبری شیخ رکن الدین دانیال و ابونجمی تحت رهبری شیخ محمد ابی نجم بوده است. هریک از این دو طریقت با سکونت در خنج و لارستان، به جذب و جلب شاگردانی بسیار پرداختند، و در عین حال، ارتباط خود را با حکام سیاسی هم عصر خود از جمله ملوک هرموز و امرای لار نیز حفظ کردند و از حمایت‌های مالی آنان برخوردار تمام یافتند. با توجه به حضور مؤثر و نسبتاً طولانی هریک از این طریقت‌ها در منطقه خلیج فارس، این پژوهش تلاش گردید، برای درک هرچه بهتر

تحولات اجتماعی و فرهنگی ایران بین قرن‌های پنجم تا یازدهم هجری، با تکیه بر اسناد و منابع تاریخی، به شناخت جایگاه و عملکرد طریقت‌های صوفی (مرشدیه، دانیالی، نجمیه) در معادلات اجتماعی و فرهنگی منطقه خلیج فارس پرداخته شود.

در باب مآخذ

فارسنامه ابن بلخی

فارسنامه شامل تاریخ کهن ایران به ویژه فارس و شهرهای کهن آن است. بخش اول این کتاب، تاریخ ایران پیش از اسلام و چگونگی فتح فارس به دست اعراب مسلمان است. کتاب مذکور یکی از قدیمی ترین کتاب هایی است که اطلاعاتی جامع و منحصر به فردی را با انشایی سلیس و روان درباره اقلیم فارس ابراز کرده است. این کتاب نخستین نوشته مستقلی است که اکنون درباره ایالت فارس و تحولات آن تا قرن ششم هجری برجای مانده، و درباره جغرافیای راه های پس کرانه ای و قدرت های اجتماعی منطقه مذکور اطلاعاتی دست اول ارائه کرده است.

فردوس المرشدیه فی اسرارالصمدیه

این کتاب، سیرت نامه ای است در مقامات شیخ ابواسحق کازرونی و معرفی برخی از شاگردان نحله مرشدیه که اقتباسی است از اثری به زبان عربی تألیف خطیب ابوبکر محمد بن عبدالکریم، متوفی ۵۰۲ ق. که توسط محمود بن عثمان در سال ۷۲۸ ق. به رشته تحریر درآمده است. محمود بن عثمان، بخشی از فردوس المرشدیه را به نام انوار المرشدیه فی اصرارالصمدیه تألیف کرده در سال ۱۳۳۳ و ۱۳۵۸ ش. توسط ایرج افشار به چاپ رسید. این کتاب اثری دست اول درباره فرقه «مرشدیه» و بنیانگذار آن «شیخ ابواسحاق

کازرونی» است، که دربارهٔ تاریخچهٔ شکل‌گیری و گسترش نفوذ آن در بخش‌های شمالی و جنوبی فارس، از اطلاعاتی منحصر و ناب برخوردار است؛ نیز اطلاعاتی بس‌ارجمند این کتاب از پراکندگی جغرافیایی مریدان این فرقه در مسیرهای پس‌کرانه‌ای در این کتاب فراهم آمده است.

شدالازار فی حط الاوزار عن زوار المزار و تذکره هزار مزار

شدالازار فی حط الاوزار عن زوار المزار، و تذکره هزار مزار، اثر معین‌الدین ابوالقاسم جنید شیرازی از وعاظ و شعرای شیراز است که در حدود سال ۷۹۱ ق. در شرح احوال و تعیین محل قبر جمع‌کثیری از زهاد، علماء، امراء و سلاطینی که در شیراز دفن شده بودند، نگارش شده است. انگیزهٔ مؤلف از فراهم نمودن این اثر، راهنمایی زواری بوده که قصد زیارت مزارات شیراز را داشتند. این کتاب توسط عیسی‌بن جنید، پسر مؤلف، به فارسی ترجمه شد و «ملتسم الاحبا خالصاً من الریا» نام نهاده شد، که به همت دکتر نورانی وصال در شیراز، به چاپ رسید. این ترجمه به «هزار مزار» یا «هزار و یک مزار» نیز شهرت دارد. در این کتاب که در واقع شرح مزارات شیراز است، شرح حال و زندگانی بسیاری از علما و مشایخ اهل طریقت فارس آمده، و در موضوع بررسی مریدان مرشدیه و دانیالیه از آن بهره گرفته شده است.

شیرازنامه

شیرازنامه را احمد بن ابی‌الخیر شیرازی معروف به زکوب در سال ۷۴۵ ق. تألیف کرده، و مطالب آن در دو بخش تاریخی و رجال فراهم آمده است. در بخش نخست، حوادث تاریخی فارس از سده‌های نخستین هجری تا پایان حکومت ابواسحاق اینجو و بخش دوم به معرفی دانشمندان و بزرگانی اختصاص یافته که از فارس برخاسته یا مدتی در آنجا زیسته‌اند. از این روی، شیرازنامه را می‌توان نخستین تاریخ محلی موجود فارس در دورهٔ مغول به شمار آورد و از آنجا که با اتکا

به منابعی تألیف شده که امروز موجود نیستند از آثار گرانقدر قرن هشتم به ویژه در بخش رجال به شمار می‌رود. در ذکر حوادث ایالت فارس و همچنین مناسبات بین شیوخ طریقت‌های فارس با حکام و امرای محلی از این منبع استفاده شده است و با توجه به اینکه نویسنده خود از دیوانسالاران فارس بوده اطلاعاتش از ارزش بسیاری در موضوع رساله برخوردار است.

سفرنامه ابن بطوطه

تحفه الانظار فی غرائب الاسفار، مشهور به سفرنامه ابن بطوطه، سیاح مراکشی قرن هشتم هجری. کتاب مذکور نتیجه سفرهای طولانی ابن بطوطه است که در سال ۷۲۵ هجری قمری آغاز شد و در سال ۷۵۴ پایان یافت. محتویات کتاب مذکور مشاهدات شخصی ابن بطوطه است که به شرح و توصیف حوادث و وقایعی می‌پردازد که در سفر به هندوستان و جزایر مالدیو شاهد و ناظر آن بوده است. وی در این کتاب از موقعیت شیوخ و خانقاه‌های طریقت مرشدیه در مسیرهای دریایی هندوستان و به ویژه بنادر غربی آن و همچنین جایگاه طریقت مرشدیه در بنادر چین و از جمله در بنادر «زیتون» و «خنسای» گزارش می‌دهد، و از مطالب دست اول و نادری محسوب می‌شود که در دیگر مراجع تاریخی دیده نشده است. توضیحات این شاهد عینی، ما را به کارکرد اقتصادی فرقه‌های دریایی رهنمون می‌سازد.

تذکره ابونجمی

نویسنده این تذکره فخرالدین بن محمد فخرالدین بن عبداللّه بن ابی نجم، و تاریخ کتابت آن احتمالاً نیمه اول قرن دهم هجری است. این تذکره، سیرتنامه شیخ محمد ابونجم رهبر طریقت «نجمیه» یا «شمسیه» است که به صورت نظم و نثر به نگارش درآمده است. از تذکره ابونجمی چندین نسخه به صورت نثر و نظم بر جای مانده که دو نسخه از آن متعلق به خانواده شیخ محمد ابونجمی ساکن شهر

خُنج در جنوب فارس است. تذکرة ابونجمی در واقع شرح زندگانی شیخ محمد ابونجم رهبر یکی از طریقت‌های مهم فارس در قرن نهم هجری و روایت مریدان و تداوم حیات اجتماعی و دینی آنان در جنوب فارس و لارستان و هرموز است. اطلاعاتی که در این تذکره آمده منحصر به فرد است و از گسترش و نفوذ این طریقت در مسیرهای دریایی و به ویژه حوزه خلیج فارس حکایت می‌کند.

تاریخ گزیده

تاریخ گزیده، تألیف حمدالله مستوفی تلخیصی مختصر و مفید از تاریخ عمومی عالم از بدو خلقت تا ایام وزارت خواجه غیاث الدین محمد پسر خواجه رشید الدین فضل الله همدانی (سال ۷۳۰ هجری) است؛ در واقع تاریخ گزیده تلخیصی از مطالب کتاب جامع التواریخ رشیدی و دیگر منابع تاریخ‌نویسی پیش از آن است. کتاب شامل یک فاتحه و شش باب و یک خاتمه است. در بین ابواب کتاب، باب پنجم که در ذکر ائمه سنت و قرآء و مشایخ و بخصوص طریقت‌های مرشدیه و دانیالیه است از اهم ابواب کتاب به شمار می‌رود. مطالب مندرج در این باب برای پژوهش حاضر بسیار مهم و درخور توجه بود.

ریاض الفردوس خانی

ریاض الفردوس خانی، کتابی است از «محمد میرک بن مسعود حسینی منشی» که به محمد زمان‌خان، بیگلربیگی کوهگیلویه تقدیم شده است. تألیف این کتاب در سال ۱۰۸۲ق. به پایان رسیده است. اگرچه بخش عمده کتاب تاریخ عمومی ایران است، اما به ویژه بخش دوازدهم آن، نکاتی منحصر به فرد در تاریخ جنوب ایران دارد که در منابع دیگر یافت نمی‌شود. مولف در ابتدای کتاب به معرفی شهرها و اماکن جغرافیایی فارس در آن مقطع زمانی پرداخته و بخشی از کتاب خود را به معرفی شهر کازرون و شرح تحولات اجتماعی و فرهنگی و سیاسی آن اختصاص داده است.

تذکره تحفه الراغبین

تذکره تحفه الراغبین در ذکر احوال سید ابوالفضل، ملقب به شاه سیف‌الله قتال، متوفی ۶۷۴ ق. است که در سال ۹۸۴ ق. نوشته شده، و نسخه عکسی از آن در سال ۱۴۰۳ به تعداد محدود منتشر گردید. بخشی از مندرجات تذکره اطلاعاتی ارزشمند درباره طریقت دانیالیه و حضور مشایخ دانیالی و پیروان قتالی در خنج فارس اشاره رفته است. این تذکره از جمله منابع دست اولی است که به شرح حوادث سیاسی و اجتماعی کیش و روابط ملوک هرموز و امرای کیش پرداخته که در هیچ منبع دیگری به آن اشاره نشده است.

مکاتیب قطب

عبدالله قطب بن محیی کوشکناری لاری از جمله رهبران فکری و مذهبی قرن دهم هجری است، و مکاتیب نیز مجموعه‌ای از مکاتبات و نامه‌های وی به مریدانش است که با نام اخوان یا اخوان الهیین مورد خطاب قرار می‌گیرند. مجموعه مکاتیب قطب با نثری ساده و بدون تکلف ما را به تحولات اجتماعی خنج و تأسیس یک جامعه شهری در قرن دهم رهنمون می‌کند.

فارسنامه ناصری

نگاشته حاج میرزا حسن حسینی شیرازی، مشهور به فسانی، در موضوع تاریخچه و موقعیت جغرافیایی فارس به زبان فارسی. این کتاب شامل دو گفتار است، گفتار اول راجع به تاریخ فارس مشتمل بر ۳۴۶ صفحه که به ترتیب از سال دهم هجری حوادث منطقه مذکور را در هر سال تا ۱۳۰۰ ق. به طور اختصار به رشته تحریر درآورده است. گفتار دوم در ۳۳۹ صفحه مشتمل بر جغرافیا و حوادث تاریخی و اجتماعی ایالت فارس.

تاریخ مفصل لارستان

تاریخ مفصل لارستان (دو جلد) با حجمی بیش از دوهزار صفحه، تاریخ لارستان را مورد بررسی قرار می‌دهد و از جمله به لارستان پیش از اسلام،

لارستانی که تا سواحل خلیج فارس ادامه داشته، لارستان پس از ظهور اسلام، چگونگی ورود اسلام به منطقه جنوب ایران، جغرافیای لارستان در طول تاریخ و بازشناسی سکه‌های لاری پرداخته است؛ این کتاب همچنین ۲۱ نسخه خطی از مؤلفان لارستانی از جمله عبدالغفور لارستانی، میرزاحیب اشکنانی و ملازین الدین را معرفی کرده است.

مشاهیر نامی خنج

کتاب حاضر که با عنوان «یادداشت‌های استاد محمدامین خنجی» انتشار یافته، در باب رجال و نام‌آوران خنج، جغرافیای خنج، تاریخ و فرهنگ خلیج فارس، رجال جنوب و منطقه لارستان و... است. بخشی از کتاب مذکور به معرفی دانشمندان و عرفا و ادبای نامی خنج و بخصوص مریدان طریقت و مشایخ دانیالی پرداخته است.

خنج، گذرگاه باستانی لارستان

کتاب خنج گذرگاه لارستان تألیف محمدباقر وثوقی شناخت‌نامه خنج از منظر فرهنگی و سیاسی و اجتماعی و تاریخی لارستان است. آنچه که به ارزش این کتاب افزوده، آگاهی‌های مهمی است که حاصل مشاهدات میدانی و مستقیم نویسنده در سفر به خنج و بررسی آثار تاریخی به جا مانده در منطقه لارستان به دست آمده است. آگاهی‌هایی درباره حضور طریقت‌های مرشدیه و دانیالی در خنج و لارستان اطلاعات ارزنده‌ای دارد، و در بخشی از آن به بررسی وضعیت فرهنگی خنج براساس تذکره ابونجمی پرداخته شده است.

بررسی مسیر کاروانی «سیراف» از طریق «خنج و فال»

«ژان اوبن» پیرامون بنادر سیراف و هرموز و تحولات سیاسی و اجتماعی خلیج فارس با بهره‌گیری از اسناد و مدارک ایرانی و غیر ایرانی و با احاطه کامل به وضعیت جغرافیایی منطقه، آثاری ارزشمند از خود برجای گذاشته است.

شبکه کازرونی

پروفسور رالف کاوتس سرپرست بخش چین شناسی دانشگاه بن، با نگارش مقاله‌ای تحت عنوان «شبکه کازرونی» با تکیه بر سفرنامه ابن بطوطه به بررسی موقعیت و جایگاه طریقت مرشدیه و پیوندشان با تجارت دریایی و اقتصادی خلیج فارس و پراکندگی مریدان مرشدیه در مسیرهای تجاری شرق و بخصوص هند و چین و بندر زیتون پرداخته است.

تاجران آفاقی یا غربا در عرفات العارفين و عرصات العارفين

کتاب عرفات العاشقين و عرصات العارفين نوشته تقی الدین اوحدی حسینی دقاقی بلیانی اصفهانی است. کتاب منظور از منظر مطالعات و تحقیقات مرتبط با تجارت دریایی ایران و هند و طبقه «آفاقی‌های دریایی» نوشته‌ای بس ارزشمند محسوب می‌شود، در برخی موارد نیز حاوی اطلاعات منحصر به فرد است که در دیگر منابع یافت نمی‌شود. محمد باقر وثوقی با نگارش مقاله‌ای تحت عنوان «مهاجران ایرانی «آفاقی» یا «غربا» در «عرفات العاشقين و عرصات العارفين» درباره جایگاه این کتاب در مطالعات تاریخ دریایی و مناسبات مهاجران ایرانی و به ویژه طریقت مرشدیه در رونق بخشیدن به اقتصاد تجاری حوزه اقیانوس هند و خلیج فارس اطلاعاتی ارزشمند ارائه کرده است.

کنزالمعانی

کنزالمعانی مجموعه‌ای برگزیده از مکاتباتی است که توسط مولانا عبدالکریم نیمدهی از جمله مریدان شیخ محمد ابی‌نجم، رهبر طریقت نجمیه و منشی مخصوص خواجه محمودگاو، وزیر مشهور ملوک بهمنی دکن، نوشته شده است. نسخه‌ای از این کتاب با تصحیح محمدباقر وثوقی و محمدرضا نصیری در دست چاپ قرار دارد. وی بر اساس متن اصلی نسخه خطی کنزالمعانی به

بررسی جایگاه ایرانیان در تجارت خلیج فارس و ناحیه دکن هندوستان و همچنین به معرفی زندگانی عبدالکریم نیمدهی و بررسی آثار ادبی و تاریخی او پرداخته، همچنین به نقش طریقت نجمیه در تجارت دریایی و جایگاه آن در تحولات اجتماعی و فرهنگی هندوستان و شرق اشاره کرده است.